

Ks. prof. dr hab. Janusz Szulist
Katedra Nauk Społecznych i Prawa Kanonicznego
Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
w Toruniu

**Recenzja rozprawy doktorskiej ks. Piotra Domańskiego
pt. *Rola wspólnot ewangelizacyjnych Diecezji Warszawsko-Praskiej
w odnowie Kościoła w latach 1992-2018* (Warszawa 2022, ss. 236),
przygotowanej w Katedrze Teologii Dogmatycznej
pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Mariana Kowalczyka**

Kościół jest wspólnotą skoncentrowaną wokół Jezusa, doskonałego Pośrednika pomiędzy Bogiem a człowiekiem (por. Hbr 1,5-14). Drugi Sobór Watykański, charakteryzując specyfikę Kościoła, wskazuje nie tylko na wątek chrystologiczny, ale także na egzystencjalne uwarunkowania członków wspólnoty eucharystycznej, praktykujących cnoty teologalne wydoskonalające ludzką naturę: „Chrystus, jedyny Pośrednik, ustanowił swój święty Kościół, tę wspólnotę wiary, nadziei i miłości tu na ziemi, jako widzialny organizm; nieustannie go podtrzymuje; przez niego prawdę i łaskę rozlewa na wszystkich” (KK 8). Źródłem inspiracji dla Kościoła w zakresie m.in. dzieła ewangelizacji jest Eucharystia. Benedykt XVI wskazywał wręcz na wspólnotę eucharystyczną jako na środowisko będące punktem odniesienia przemian w świecie według przykazania miłości Boga i bliźniego (por. SC 14-15). Ks. Piotr Domański w rozprawie doktorskiej pt. *Rola wspólnot ewangelizacyjnych Diecezji Warszawsko-Praskiej w odnowie Kościoła w latach 1992-2018* rozwija soborową myśl eklesjologiczną na przykładzie Diecezji Warszawsko-Praskiej. Zasadniczą funkcją Kościoła – bez względu na skalę oddziaływania – jest niesienie Dobrej Nowiny, a więc ewangelizacja wspólnot. Dysertacja posiada charakter teoretyczno-praktyczny, a także ukazuje fakt, jak dalece socjologia i filozofia okazują się pomocne w zgłębianiu treści wiary oraz aktualizowaniu orędzia zbawczego.

1. Temat, struktura, cel pracy

Rozprawa doktorska jest zatytułowana: *Rola wspólnot ewangelizacyjnych Diecezji Warszawsko-Praskiej w odnowie Kościoła w latach 1992-2018*. Temat dysertacji spełnia kryteria metodologiczne. Autor wskazał przedmiot badawczy, zakreślając ramy czasowe analiz. Okres badań obejmuje lata 1992-2018. O ile jego początek nie budzi wątpliwości, o tyle brak we *Wstępie* wystarczającego uzasadnienia dla wyboru roku 2018 jako wieńczącego chronologię

badani. Natomiast kluczowy termin z tytułu, „wspólnota”, został obszernie wyjaśniony we wstępnej części pracy (s. 10-15).

Dysertacja jest złożona z następujących elementów składowych: *Spis treści* (s. 2-4); *Wykaz skrótów* (s. 5-6); *Wstęp* (s. 7-21); *Rozdział I. Kryteria funkcjonowania wspólnot w Kościele katolickim* (s. 22-103); *Rozdział II. Zagrożenia z błędnie rozumianych koncepcji wspólnot* (s. 104-162); *Rozdział III. Wiodące tendencje rozwoju wspólnot parafialnych Diecezji Warszawsko-Praskiej* (s. 163-208); *Zakończenie* (s. 209-214); *Bibliografia* (s. 214-236). Najbardziej obszerny jest rozdział pierwszy, liczący 78 stron. Ostatni rozdział obejmuje 46 stron. Owa różnica jest jak najbardziej uzasadniona objętością treści poszczególnych punktów analiz. Rozdziały tworzą logiczną i spójną całość. Odmienna w każdym rozdziale ilość podrozdziałów nie wyklucza spełnienia kryterium kompletności tez opracowania.

Autor w następujący sposób określił cel rozprawy: „Celem niniejszej dysertacji (...) będzie przedstawienie syntetycznego opracowania poświęconego roli i znaczeniu małych wspólnot w życiu wiernych w Diecezji Warszawsko-Praskiej” (s. 20). Wskazany cel został osiągnięty. Praca stanowi ponadto pierwsze opracowanie z tego zakresu. Można przypuszczać, iż będzie inspiracją nad dalszym zgłębianiem soborowej kategorii wspólnoty jako nośnika akcji ewangelizacyjnej współczesnego Kościoła, nie tylko w aspekcie Diecezji Warszawsko-Praskiej.

2. Źródła i metoda pracy

Rozprawa doktorska posiada charakter źródłowy. Autor wyodrębnił pośród źródeł następujące grupy tekstów: dokumenty Drugiego Soboru Watykańskiego, nauczanie papieży (Klemens XII, Benedykt XIV, Pius VII, Leon XIII, Pius IX, Pius X, Jan XXIII, Paweł VI, Jan Paweł II, Benedykt XVI, Franciszek), dokumenty Stolicy Apostolskiej, dokumenty Kościoła w Polsce, dokumenty Kościołów partykularnych w innych krajach, księgi liturgiczne. Pewien niedosyt budzi brak wydzielenia dokumentów wydawanych przez Diecezję Warszawsko-Praską, biorąc pod uwagę fakt, iż przedmiotem analiz jest okres 26 lat jej istnienia. Spis dokumentów papieskich należałoby uporządkować chronologicznie lub alfabetycznie. Ponadto do pism papieży należy przenieść pozycję autorstwa Josepha Ratzingera, Karola Wojtyły i Benedykta XVI (jedno dzieło, s. 221). Zaszeregowanie publikacji do literatury przedmiotowej (s. 221-234) i do literatury pomocniczej (s. 234-236) nie budzi większych zastrzeżeń poza akcentowanym już mankamentem. Pośród dzieł wymienionych w bibliografii znajdują się publikacje obcojęzyczne, co dodatkowo podnosi wartość opracowania.

Autor stosuje jako metodę postulat triangulacji autorstwa Normana Kenta Denzina: „W rozprawie triangulacja będzie miała zastosowanie w procesie analizy źródeł oraz teorii. Będzie brana pod uwagę wiedza różnych osób, różnych miejsc oraz różnego czasu oraz uwzględni różne perspektywy teoretyczne i metodologiczne” (s. 18). Owa metoda została dobrana w sposób właściwy, przy uwzględnieniu specyfiki zgromadzonych danych. Tym niemniej jako odczuwalny w lekturze rozprawy jawi się brak podsumowań poszczególnych rozdziałów, co przy tak kompleksowej metodzie jest niemalże koniecznością. Należałoby również dość precyzyjnie wyodrębnić w tego typu opracowaniu hipotezy. Pomimo wskazanych zastrzeżeń stwierdzam, iż ks. Piotr Domański poprawnie stosuje metodę triangulacji.

3. Ocena merytorycznej strony pracy

Rozprawa doktorska ks. Piotra Domańskiego jest w pełni samodzielnym opracowaniem. Słusznie wskazano na fundamentalne znaczenie wspólnot w dziele ewangelizacji. Szczególny walor pracy stanowi zestawienie danych statystycznych dotyczących Kościoła katolickiego w Polsce z trendami i postawami takimi jak laicyzacja, materializacja odniesień czy naturalny głód Boga jako Istoty Wyższej, wpisany w jestestwo każdej osoby ludzkiej. Doktorant dokonał poprawnego opisu procesów zachodzących w Kościele współczesnym, zainicjowanych w głównej mierze przez Drugi Sobór Watykański, a konkretyzowanych przykładowo w ramach Diecezji Warszawsko-Praskiej. W tejże prezentacji należałoby jednak na większą skalę wykorzystać pisma biskupów, opis inicjatyw duszpasterskich, akcje powołaniowe itp., których obfitość pojawia się na stronie internetowej diecezji. Zakładam również, iż diecezja posiada własny okólnik, który również byłby wartościowym źródłem analiz.

Autor wyodrębnił w pracy trzy jednostki tematyczne w randze rozdziałów, który przyporządkowane są podrozdziały. Pierwszy rozdział jest zatytułowany *Kryteria funkcjonowania wspólnot w Kościele katolickim*. W tejże części pracy ukazano ogólny zarys wspólnot w Kościele. Współczesną koncepcję wspólnot przedstawia Doktorant, wychodząc od terminologii i rozróżnień zawartych w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* (s. 24-31). Kontynuując tę refleksję, wprowadził odniesienia do Drugiego Soboru Watykańskiego (s. 32), a także do nauczania papieży: Pawła VI, Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka. Niezwykle trafna jest uwaga o konieczności wiary w rozeznawaniu sytuacji Kościoła w ramach współczesnych – niezwykle dynamicznych – procesów przemian. W tymże kontekście Autor przytacza doniosły fragment nauczania Benedykta XVI: „Jak można dostrzec, znajomość treści wiary jest istotna, by wydać swą zgodę, to znaczy, aby w pełni, rozumem i wolą, zgadzać się z tym, co proponuje Kościół. Znajomość wiary wprowadza w pełnię tajemnicy zbawczej objawionej przez Boga” (s. 36). Z

perspektywy współczesnego Kościoła ważny jest postulat decentralizacji, sformułowany przez papieża Franciszka (s. 61). Intersujący wątek wskazany przez Doktoranta dotyczy maryjnego charakteru wspólnot: „Dla każdej grupy uczniów Chrystusa Maryja powinna stać się wzorem wiary, Bożej radości, miłości, pokory, modlitwy, świętości. Posłuszeństwo Matki Bożej ukazane w wielu sytuacjach jest cechą, której chrześcijanie uczą się we wspólnotach. Wspomniane cechy Maryi są kluczowe, bowiem właśnie w nich znalazł upodobanie sam Bóg” (s. 66). Charakteryzując rozwój wspólnot, Autor koncentruje się zasadniczo na czasach apostołskich i współczesności (s. 68-79). Niemalże zupełnie pomija średniowiecze i nowożytność. Zwieńczeniem analiz pierwszego rozdziału jest zaprezentowanie wspólnot Diecezji Warszawsko-Praskiej, takich jak: służba liturgiczna, Żywy Różaniec, Rycerze Jana Pawła II, Katolicka Odnowa w Duchu Świętym, Droga Neokatechumenalna (s. 79-103). Doktorant przedstawił syntetycznie wybrane grupy, odnosząc się do historii oraz ich aspektu doktrynalnego. W pracy wskazano na potencjał niebezpieczeństwa deformacji nauki i praktyki Kościoła, obecny w grupach charyzmatycznych tj. w Odnowie w Duchu Świętym. W tejże kwestii ks. Piotr Domański powołuje się nawet na nauczanie kard. Josepha Ratzingera (s. 98-99, 130-131). Tym niemniej skala obecności analizowanych wspólnot w obrębie Diecezji Warszawsko-Praskiej została ukazana niezwykle szczątkowo.

W drugim rozdziale, *Zagrożenia z błędnie rozumianych koncepcji wspólnot*, Autor podejmuje kwestie negatywne, będące wyzwaniem dla wspólnot w Kościele. Treść tejże części pracy cechuje realizm i zdroworozsądkowa ocena funkcjonowania Kościoła w Polsce, dokonana przez Doktoranta. Pierwszy podrozdział dotyczy przykładowych zagrożeń, pośród których Autor wymienia: różokrzyżowców, masonerię, pentekostalizację, modernizm, ezoteryzm oraz psychologizację (s. 107-128). Wskazane kwestie zostały ujęte syntetycznie, w sposób oddający istotę zagadnienia. Tym niemniej warto się zastanowić nad rozgraniczeniem organizacji będących zagrożeniami (np. masonerii) od pewnych trendów społecznych, wpływających na wspólnoty w Kościele (np. psychologizacja). W drugim podrozdziale Autor zaprezentował także sposoby przeciwdziałania zagrożeniom dla wspólnot w Diecezji Warszawsko-Praskiej. Punktem wyjścia jest badanie zjawisk występujących we wspólnotach (s. 129-131). W rozprawie jednak nie opisano metodologii takowego badania. Zaradzaniu różnego rodzaju niebezpieczeństwom służą ponadto instytucje diecezjalne, poczynając od synodu (s. 135-143), a kończąc na zaangażowaniu wiernych świeckich (s. 154-159). Centralne miejsce w reagowaniu na zjawiska religijne i społeczne, związane z funkcjonowaniem wspólnot, zajmuje parafia z proboszczem, którego zadania precyzyjnie określa *Kodeks Prawa Kanonicznego* (kan. 519, s. 146-147).

Trzeci rozdział, *Wiodące tendencje rozwoju wspólnot parafialnych Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stanowi syntezę dwóch poprzednich, wytyczając jednocześnie kierunki rozwoju zagadnienia określonego w tytule tej części rozprawy. Doktorant dokonał trafnej analizy oczekiwań katolików wobec wspólnot parafialnych. Punktem wyjścia jest dokładna obserwacja, poparta danymi z ankiet czy też przy uwzględnieniu trendów demograficznych oraz ideowych (s. 166-167). Istotny miernik stanowi skala uczestnictwa wiernych w nabożeństwach na terenie Diecezji Warszawsko-Praskiej: „1/3 uczestniczy w każdą niedzielę, 1/3 co jakiś czas, 1/3 bardzo rzadko lub nigdy” (s. 166). W rozprawie zamieszczono również dość interesujące spostrzeżenie: „Z przeprowadzonego przez zespół socjologów UKSW w roku 2010 badania wynika, że aż 87,4% mieszkańców Warszawy uważa, że w niedzielnej Eucharystii można uczestniczyć, wybierając za każdym razem inną świątynię, nie patrząc na przynależność do konkretnej parafii” (s. 170). Doktorant zauważył także inne tendencje we współczesnej pobożności mieszkańców Warszawy, a mianowicie powrót do nadzwyczajnej formy rytuału rzymskiego (s. 173-177), działalność wspólnot zrzeszających wyłącznie mężczyzn (s. 181-184), oddziaływanie wspólnot wirtualnych (s. 185-190), „czynny udział [wspólnot parafialnych – J.S.] w przemianach społecznych” (s. 192-194). Zwieńczenie analiz stanowi wskazanie czterech kierunków odnowy, takich jak duchowość, struktury kościelne, liturgia, katecheza. Autor w tej części pracy odwołuje się zarówno do nauczania papieża (np. s. 196-198), komisji diecezjalnych (s. 201-204), jak też mając na uwadze aktualne – pod względem formy i treści – pragnienie wiedzy religijnej (s. 206-208).

4. Ocena formalnej strony pracy

Ks. Piotr Domański opanował technikę pisania pracy naukowej. Język opracowania jest poprawny teologicznie, tym niemniej pod względem stylistycznym dysertacja wymaga stosownej redakcji i korekty. Przypisy sporządzono metodą przecinkową, zachowując numerację ciągłą odsyłaczy od początku do końca pracy (najwyższy numer 577). *Wstęp* zawiera wszystkie elementy formalne. Układ tychże części składowych wymaga uporządkowania: wprowadzenie, następnie kwestie metodologiczne i na koniec opis zawartości pracy. *Spis treści* nie budzi zastrzeżeń. *Zakończenie* zawiera syntetycznie sformułowane wnioski, odnoszące się do treści rozprawy. W tekście występują zbyt obszerne cytowania, co zakłóca klarowność treści prezentowanych przez Autora (np. s. 142-143, 161).

W pracy występują pewne niedoskonałości wymagające korekty, czy też ujednolicenia zapisu:

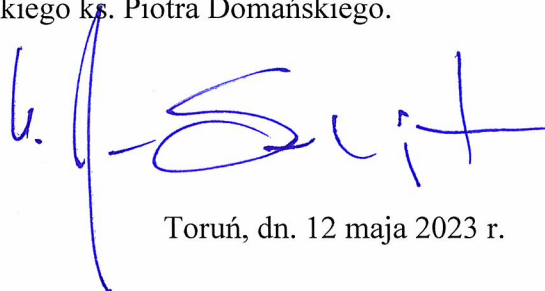
- Zastosowanie skrótu „tamże” przy powtarzającym się zapisie bibliograficznym (np. przyp. 3 i 4).
- Zamieszczenie skrótów albo w *Wykazie skrótów* albo w odsyłaczach dolnych.
- Zapis tytułów publikacji kursywą (np. s. 8,9).
- Ujednolicić wprowadzanie „por.” w odniesieniu do cytatów z Pisma świętego (np. 68,69).
- Ujednolicić zapis: „Msza święta”.
- Zapis zakresu stronicowego w artykułach z publikacji zbiorowych, zamieszczonych w bibliografii załącznikowej.

5. Pytania oraz wniosek końcowy

W związku z lekturą dysertacji Recenzent formułuje następujące pytania, z intencją wskazania Autorowi punktów wymagających doprecyzowania w dysertacji:

- Jak wyglądałaby metodologia diagnozująca niebezpieczeństwa w funkcjonowaniu wspólnot w Kościele?
- W jaki sposób funkcjonuje w Diecezji Warszawsko-Praskiej nowa ewangelizacja?
- Czy w nowym dokumencie *Droga formacji presbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* w sposób wystarczający i adekwatny do potrzeb została przewidziana formacja liderów wspólnot ewangelizacyjnych?

Recenzowana rozprawa spełnia kryteria stawiane dysertacjom doktorskim. Temat opracowano w sposób zadawalający. Autor wykorzystał w wystarczającym stopniu dostępną bazę źródłową, dzięki czemu poszczególne zagadnienia ujęto w szerokiej perspektywie badawczej. Satysfakcjonujący charakter posiada również strona formalna i merytoryczna rozprawy. Dysertacja wymaga niewielkiej korekty redakcyjnej. Na podstawie przytoczonych przesłanek wnoszę do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie prośbę o kontynuowanie przewodu doktorskiego ks. Piotra Domańskiego.

Toruń, dn. 12 maja 2023 r.